

O'ZBEKISTONDA XUSUSIY OLIY TA'LIM MUASSASALARINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARIGA ILMIY-NAZARIY QARASHLAR

Mardanov Rahim G'aybulla o'g'li
o'qituvchi. JizPI. mardanovrahim42@gmail.com

Dusbekov Mirzokarim Usmon o'g'li
magistr. Sambhram universiteti. dusbekovmirzokarim1994@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8134452>

Annotatsiya. Ushbu maqolada pandemiya sharoitida oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv tizimini shakllantirishning nazariy asoslari tadqiq etilgan. Shu bilan bir qatorda, OTM boshqaruv tizimini takomillashtirish jarayonida e'tiborga olinishi zarur bo'lgan xususiyatlar, asosiy tendensiyalar va trendlar, sohada kuzatilayotgan muammolar tahlili natijalariga tayangan holda boshqaruv hamda boshqaruv tizimlarining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi tushunchalarining mualliflik yondashuvi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim muassasalari inson huquq va manfaatlarini, boshqaruv, boshqaruv tizimi, boshqaruv tizimining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi, tendensiyalar, trendlar, tashqi muhit omillari, ilmiy xodim.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni rivojlantirishning zamonaviy muammolari M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti, G.V.Pleixanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti (Rossiya Federatsiyasi), Garvard universiteti (AQSh), Oksford universiteti (Buyuk Britaniya), Parij universiteti (Fransiya), Nagoya universiteti (Yaponiya), M.Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti (O'zbekiston), So'nggi o'quv markazi nomlari bilan yuritilayotgan ijtimoiy fanlarda ko'rib chiqilmoqda.

Oliy o'quv yurtlariga iqtidorli yoshlarni jalb qilish zarurligi, bo'limlarda ilmiy-pedagogik faoliyatni rivojlantirish va ishlab chiqarish bilan aloqalarni mustahkamlash masalalari, shu jumladan, xususiy sektor vakillari bilan raqobatbardosh kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro hamkorlik masalalari, zamonaviy SMART texnologiyalarga asoslangan innovatsion g'oyalar va texnologiyalar, yangi sharoitlarda kadrlar tayyorlashni takomillashtirish zarurligi, chet tilini o'qitishda innovatsiyalarning o'rni masalasi Zamonaviy iqtisodiyot universiteti O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi K.Kh. (2018), Zokirova N.K. (2018), Xakimov N.Kh. (2018), Ruzieva R.Kh., (2018), Shermuxamedov A.T. (2018) asarlarida ko'rib chiqilgan.

Quyidagi mualliflarning asarlari oliy ta'lim muassasasi faoliyatini rivojlantirish masalalarini mamlakatning barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida nazariy tushunishga bag'ishlangan: Brunner, Xose Joaquin va Entoni Tillett (2007), Veber. Lyusi, J. Duderstatdt(eds.) (2010), Sondergaard va Murthi (2012), Krainik V.L. (2015), Nikolaeva D. (2010), Rozhdestvenskiy A.V. (2009), Sattarov S.A. (2018), Odilov T., Raximova D.N. (2017), Abirov V.E. (2017), Ashurova H.Kh. (2018), Tojiev A., Babaniyazova N. (2015), Usmanov S.A., Xalilov A.Kh. (2015), Baisariyev N.Kh. (2016), Babayeva N.M. (2015), Baratov R.U., Ramatov Zh.S. (2018), Vohidova N.Kh., Xalikova Z.M. (2016), Gaibnazarova Z.T. (2017).

Ushbu muammoni o'rganishga salmoqli hissa qo'shgan va so'nggi uch yil davomida xorijiy nashrlarda ilmiy maqolalar chop etgan mualliflarning salmoqli hissasini qayd etish lozim ("Nazariy va amaliy fanlar", "Yevropa ilm-fanini tadqiq qilish", "Europaische Fachhochschule", "Sharqiy Yevropa ilmiy jurnali", "Yevropa fanlari").

O'zbekistonda fuqarolik jamiyati shakllanishi sharoitida muhim ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy transformatsiyalar yuz berdi, bu esa yuqori malakali kadrlarning mavjudligini talab etadi. "Iqtisodiyotda oldimizda turgan vazifalar haqida gapiradigan bo'lsak, birinchi navbatda, shuni ta'kidlash kerakki, yirik iqtisodiy islohotlarning mohiyati quyidagicha - iqtisodiy rivojlanishning strategik maqsadlariga erishishda faol ishtirok eta oladigan malakali kadrlarni o'qitishdir" [O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, 2018]. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonning hozirgi holati talabga javob bermaydi. Bunga birinchi navbatda o'quv tizimi bozor iqtisodiyotini chuqurlashtirish jarayonidagi o'zgarishlarni hisobga olmagani sabab bo'ldi. Zamonaviy sharoitlarda davlat oliy ta'lim tizimi uchun - zamonaviy darajaga chiqish va globallashtirishning dolzarb muammolarini bartaraf etish bo'yicha qiyin vazifani belgilab berdi. Jamiyatni rivojlantirishning hozirgi bosqichida umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilariga munosib oliy ma'lumot berish dolzarb bo'lib qoldi. Davlat oliy ta'limi ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatning turli sohalarida, shuningdek boshqaruv xizmati sohalarida, ilmiy-tadqiqot, iqtisodiy, texnik va boshqa sohalarida keyingi ishga joylashgan xodimlarni o'qitishga mo'ljallangan. Oliy ta'lim tizimi bo'lajak mutaxassislar uchun taqdim etiladigan ko'nikmalar va maxsus bilimlar uchun mas'ul bo'lib, yoshlarni zamonaviy fan va texnologiyalar yutuqlaridan ijodiy foydalanishni hisobga olgan holda tanlangan kasbning vektorlarida nazariy yoki amaliy jihatlarni ochib berishga yo'naltiradi. Zamonaviy sharoitlarda mamlakatning barqaror rivojlanishi, xavfsizligi, raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish, yoshlarni jamiyatning turli segmentlaridan universitetlarga teng qabul qilishda personalning roli va ahamiyati tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu vazifa "universitetlarimiz obro'sini oshirish, nodavlat ta'lim muassasalari sonini ko'paytirish, sohaga malakali kadrlarni jalb qilish va raqobatni kuchaytirish [O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, 2018] zarurligini qat'iy belgilab beradi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalari bitiruvchilarini oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish jarayoniga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazishni tashkil etishdagi yangiliklardan biri, akademik litseylar va professional kollejlarda bir vaqtning o'zida bir nechta oliy ta'lim muassasalariga kirish imkoniyatining ta'minlanishi, kechki va sirtqi bo'limlar, fakultetlar ochilishidir. O'zbekistonda navbatdagi muhim voqea universitetlarning ta'limning birinchi yiliga talabalarni qabul qilishni mustaqil belgilash imkonini beruvchi tizimning joriy etilishi bo'ldi. haqiqiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda xususiy sektorni rivojlantirish uchun yaratilgan sharoitlar bakalavr va magistrlik sifatiga yanada ko'proq talablar qo'yimoqda. Biroq, "tarkibiy o'zgarishlar jarayonida mutaxassislarining aksariyati ularga tayyor emasligi, bilim, malaka va ko'nikmalari zamonaviy talablarga javob bermasligi aniq bo'ldi. Masalan, dastlabki bosqichda magistratura va doktoranturada o'qish, malaka oshirish va stajirovka o'tash uchun chet elga 3,5 mingdan ortiq mutaxassislarni yuborish talab etiladi. Xalqaro ilmiy va amaliy tajribaga ega 600 dan ortiq yurtdoshga ehtiyoj bor. Hamkorlikka mingga yaqin chet ellik olim va mutaxassislarni jalb qilish zarur [<https://kun.uz/ru/news/2018/12/18/v-2019-godu-dlya-podgotovki-kadrov-za-rubejom-budet-vydeleno-45-milliardov-sumov>, 2018]. Chet elda o'qish imkoniyatlarini oshirish bo'yicha

chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari tizimi quyidagi muassasalarni o'z ichiga oladi:

- davlat standartlariga muvofiq, akademik va professional dasturlarga ixtisoslashgan oliy o'quv yurtlari. Shu bilan birga, ularning barchasida bo'lim bo'ysunuviga yoki mulkchilik shakliga bevosita bog'liqlik mavjud emas;
- ilmiy-pedagogik faoliyat bilan shug'ullanuvchi muassasalar, shuningdek oliy o'quv yurtlari faoliyati uchun zarur bo'lgan ilmiy-tadqiqot faoliyati;
- oliy ta'limning xalq xo'jaligini amalga oshiruvchi tuzilmalar.

O'zbekiston respublikasida demokratik islohotlar yillarida oliy ta'lim tizimi takomillashtirildi. Ikki bosqichli oliy ta'lim tizimi joriy etildi: bakalavriat va magistratura, talabgorlar institutlari va katta ilmiy xodim-izlanuvchilar instituti. Zamonaviy sharoitlarda O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari sonio'sib bormoqda. Yevropaning bir qator yetakchi universitetlarining filiallari, AQSH va Osiyo O'zbekistonda muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. 2018-yilda Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti va Ural Davlat Iqtisodiyot Universiteti qo'shma fakultet tashkil etish to'g'risida bitim imzoladi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'qituvchilar yetishmovchiligini to'ldirish maqsadida 2018-2019 o'quv yilidan boshlab Bucheon universiteti filiali va Sojeong universiteti (Janubiy Koreya) filiali o'z faoliyatini boshladi. Yeosu texnik instituti (Janubiy Koreya) O'zbekistondagi birinchi xususiy universitet bo'ldi va Webster universiteti O'zbekistondagi vakolatxonasini ochgan birinchi Amerika universiteti bo'ldi [<https://www.gazeta.uz/ru/2018/07/30/tesl,2018>]. 2017-2018 o'quv yilida mamlakat oliy o'quv yurtlarida 297 689 nafar talaba tahsil oldi. Faqat 80 822 nafar talaba qabul qilindi. Oliy ta'lim muassasalarida 25 107 nafar o'qituvchi faoliyat ko'rsatgan, shundan 1470 nafari fan doktori ilmiy darajasiga ega, 6011 nafari fan nomzodi, 1078 nafari dotsent, 4091 nafari dotsent bo'lib ishlaydi [<https://stat.uz/uploads/docs/oliy-talim-yan-dek-2017-ruu.pdf,2018>].

Xulosa o'rnida Oliy davlat o'quv yurtlari fanlari ilmiy tadqiqot institutlari, uning tarkibiga kiradigan va kirmaydigan kollejlari, uning hamda malaka oshirishning va qayta tayyorlash institutlari, oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bilan kelishilgan holda kiritilgan takliflari asosida tashkil etiladi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135,2018>
2. <https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/5922>.
3. <http://jica.innovascience.uz/index.php/jica/article/view/119>
4. <http://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/5922>
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/alisher-navoiy-siymosi-tarixda/viewer>